

قدرت اندیشه

آیزایا برلین

ترجمه عزت‌الله فولادوند

نسترمای

تهران

۱۳۹۸

فهرست

۹	یادداشت مترجم
۱۳	۱. راه فکری من
۴۹	۲. هدف فلسفه
۶۵	۳. فیلسوفان روشنگری
۸۹	۴. یکی از دلیرترین نوآوران در تاریخ اندیشه بشر
۱۱۳	۵. تاریخ روشنفکری روسیه
۱۲۹	۶. بلینسکی: مردی که اسطوره شد
۱۴۳	۷. انقلابگری تعصب
۱۶۷	۸. آزادی
۱۷۳	۹. فلسفه کارل مارکس
۱۹۱	۱۰. پدر مارکسیسم روسی
۲۰۵	۱۱. واقع بینی در سیاست
۲۱۷	۱۲. جست و جوی منزلت
۲۲۵	۱۳. جوهر رمانتیسم اروپایی
۲۳۳	۱۴. ماینکه و تاریخ-محوری
۲۴۵	۱۵. دموکراسی، کمونیسم و فرد
۲۵۵	۱۶. قضاوت درست در سیاست
۲۷۵	نمایه

یادداشت مترجم

به یاد داشته باشید شما مردان گردن‌فراز عمل که هیچ نیستید مگر بی‌آنکه خود بدانید ابزارهایی در دست مردان اندیشه، که در آرامش محقر خویش بسا قطعی‌ترین طرحهای عمل شما را پیشاپیش درافکنده‌اند.

این جمله‌ها از شاعر بزرگ آلمانی سده نوزدهم، هاینریش هاینه، در کتابی به نام تاریخ دین و فلسفه در آلمان است (۱۸۳۴) که آیزایا برلین در اوایل مقاله معروف خود، «دو مفهوم آزادی» (۱۹۵۸)، از آن چنین یاد کرده است: بیش از یکصد سال پیش، شاعر آلمانی هاینه به فرانسویان هشدار داد که قدرت اندیشه را دست‌کم نگیرند، زیرا مفاهیم فلسفی که در آرامش اتاق کار فیلسوفی پرورانده می‌شوند، ممکن است تمدنی را نابود کنند.^۱

این سخن از مردی است (آیزایا برلین) که عمری در گزارش تاریخ سیر اندیشه‌ها و کاوش در خاستگاه‌ها و پیامدهای فرهنگی و اجتماعی و سیاسی افکار مردان اندیشه سپری کرد و راهی نوین برای فهم مهمترین گره‌های سرگذشت فکری انسان امروزی گشود. پرسش بزرگی که اغلب در این بحث پیش می‌آید این است که سرگذشت اندیشه‌ها چرا مهم است؟ شاید کمتر کسی است که در اهمیت رجوع به تاریخ علوم طبیعی (فیزیک و

1. Isaiah Berlin, *The Power of Ideas*, Editor's Preface, p. ix.

شیمی و زیست‌شناسی و اخترشناسی)، لااقل از نظر پیش‌بینی آینده آن علوم و جذابیت ذاتی تاریخ علم، شکی داشته باشد. ولی اهمیت اطلاع از تاریخ سیر اندیشه‌های اجتماعی و سیاسی و فرهنگی در کجاست؟ برای هر کسی که بخواهد از سطح امور بگذرد و اهل تفکر و تأمل باشد و نظری عمیق‌تر به اوضاع و احوال دنیای خود بیفکند، اهمیت آن امر آشکار می‌شود. ناسیونالیسم و سوسیالیسم و لیبرالیسم و مارکسیسم چرا و از چه هنگام پدید آمدند؟ فکر دموکراسی و حقوق بشر و سرزمین ملی و پاسداشت پیشینه‌های فرهنگی از کجا آمد و چه چیز سبب شیفتگی بدانها شد؟ چه کسانی در پیدایش و فرازونشیب و رشد این تصورات دست داشتند؟ چگونه شد که برخی از اندیشه‌ها و اندیشه‌وران جهان را به لرزه درآوردند و بعضی دیگر به بوته فراموشی رفتند؟ آیا، چنان‌که از پاره‌ای از گویندگان و نویسندگان مردم‌پسند می‌شنویم، بعضی افکار و متفکران روانه «زباله‌دان» تاریخ می‌شوند، یا گذشته همواره همچون سایه با ماست و، به گفته معروف کارل مارکس، هیچ‌کس نمی‌تواند از روی سایه خود بپرد؟

آنچه در غایت اجمال گفته شد، تنها بخشی از پرسشهایی است که زندگی همه ما دایرمدار آنهاست. بدیهی است پاسخ قطعی در دست نیست و شاید به دلیل ماهیت امر هرگز به دست آمدنی نباشد. گردش روزگار همه کسانی را که تصور می‌کردند در یافتن پاسخهای مطلق کامیاب شده‌اند، همواره دیگر بار پیش آموزگار نشانده است. صحنه اندیشه و کار و ذوق و پسند آدمی همیشه در دگرگونی است. همیشه پهلوانانی تازه نفس به میدان می‌آیند و میراث گذشتگان را یا با بازنگری و افزایش و کاهش به شکلی نو درمی‌آورند، یا یکسره در آن به دیده رد و انکار می‌نگرند و طرحی دیگر می‌افکنند. از این رو، نه تنها از جهت ارزیابی میراثی که به ما رسیده، بلکه از نظر فهم بهتر و عینیت‌تر و روش‌تر روزگار خودمان نیز توجه و دقت در تاریخ سیر اندیشه‌ها دارای اهمیت اساسی است. به گفته فیلسوف آمریکایی، جرج سانتایانا، کسانی که تاریخ نخوانند، باید دوباره آن را

زندگی کنند؛ چنان‌که ما بارها کرده‌ایم و بعضی از ما هنوز از آن پند گرفته‌ایم.

اما توفیق در نگارش تاریخ اندیشه‌ها در هر رشته‌ای، هم نیازمند مهارت در آن رشته و هم قدرت قلم است. کسی که خود در زمینه‌ای کار نکرده و آزموده نشده است، هر قدر هم شیرین‌قلم باشد، آنچه درباره کارهای بزرگان آن قلمرو بنویسد خالی از سهو و خطا نخواهد بود؛ و آن‌کس که در دانشی صاحب‌نظر ولی از قدرت بیان بی‌بهره است، نوشته‌اش پسند خاطر صاحب‌نظران نخواهد افتاد. راز آوازه‌گسترده آیزایا برلین در حوزه تاریخ اندیشه‌ها برخورداری او هم از توانایی تحلیل فلسفی و هم سبک طبع نگارش بوده است. این چیره‌دستی دوگانه، هم در آثار بلندتر او بی‌است (مانند چهار مقاله درباره آزادی و مفاهیم و مقولات) و هم در نوشته‌های کوتاه‌تر و ضروری برای فهم مطالب پیچیده‌تر که کتاب فعلی نمونه آنهاست.

این کتاب مشتمل بر ۱۴ نوشته از مجلد قدرت اندیشه و دو نوشته «دموکراسی، کمونیسم و فرد» و «قضاوت درست در سیاست» از منابع دیگر است. برلین اگرچه نویسنده‌ای انگلیسی و انگلیسی‌زبان بود، ولی در این کتاب دیده خواهد شد که در بحث درباره متفکران اروپایی غیرانگلیسی، مانند ویکو (ایتالیایی)، بلینسکی و هرتسن و پلخانف (روس)، مارکس و ماینکه (آلمانی) و فیلسوفان فرانسوی نیز استاد است. این امر که در سایر آثار او نیز دیده می‌شود و در معرفی برلین همچون یکی از بزرگترین شارحان و مفسران اندیشه اروپایی سهم به‌سزا داشته است، احتمالاً از اصل و خاستگاه وی نشأت می‌گیرد و از حیث فهم نظرگاه‌های او مهم است.

آیزایا برلین در ۱۹۰۹ در شهر ریگا در لتونی در کرانه دریای بالتیک و پیش از اشغال آن کشور به دست شورویها به دنیا آمد و از ابتدا به دو زبان روسی و آلمانی سخن می‌گفت. هنگامی که در ۱۹۱۷ با خانواده‌اش در